

Το σύμπλεγμα της οδού Αρμενίας στη Λευκωσία (2010)

Η ΔΙΑΧΡΟΝΙΚΗ ΠΑΡΟΥΣΙΑ ΤΗΣ ΑΡΜΕΝΟΚΥΠΡΙΑΚΗΣ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑΣ

● **Του Αλέξανδρου-Μιχαήλ Χατζηλύρα**
Ερευνητή-Μελετητή

Ιστορική αναδρομή (578-2011)

Υπάρχει ένας μακρύς δεσμός ανάμεσα στην Κύπρο και τους Αρμένιους, που πιθανόν να ανάγεται στον 5^ο αιώνα π.Χ. Ωστόσο, η πραγματική ιστορία της αρμενικής κοινότητας στο νησί μας ξεκινά το 578 μ.Χ.: όπως αναφέρει ο Θεοφύλακτος ο Σιμοκάτης, κατά την εκστρατεία του εναντίον του Πέρση Βασιλιά Χοσρόη Α', ο Στρατηγός Μαυρίκιος ο Καππαδόκης συνέλαβε 10.090 Αρμένιους κρατούμενους στην Αρζανήνη της Κιλικίας,

εκ των οποίων περίπου 3.350 μεταφέρθηκαν στην Κύπρο. Κρίνοντας από τη στρατηγική τοποθεσία των αποικιών που ίδρυσαν (*Αρμενοχώρι, Αρμίνου, Κορνόκηπος, Πατρίκι, Πλατάκι, Σπαθαρικό, ίσως και το Μούσερε*), είναι πολύ πιθανό ότι υπηρέτησαν το Βυζάντιο ως μισθοφόροι στρατιώτες και ακρίτες. Περισσότεροι Αρμένιοι κατέφθασαν επί βασιλείας του αρμενικής καταγωγής Αυτοκράτορα Ηράκλειου (610-641), που επιχειρήσει να γεφυρώσει τις διαφορές μεταξύ Αρμενικής και Βυζαντινής Εκκλησίας, και επί Καθολικού (Πατριάρχη) Χοβαννές Οτζετσιό (717-728), κυρίως για εμπορικούς λόγους.

Κατά τη Μεσοβυζαντινή περίοδο υπηρέτησαν στην Κύπρο Αρμένιοι στρατηγοί και κυβερνήτες, όπως ο Αλέξιος, ο Βασίλειος, ο Βαχράμ και Λέων (910-911), ο οποίος ανέλαβε την ανέγερση της βασιλικής του Αγίου Λαζάρου στη Λάρνακα. Η εκκλησία του Αγίου Λαζάρου φαίνεται ότι υπήρξε αρμενική το 10ο αιώνα και ότι κατά τη Λατινοκρατία χρησιμοποιούνταν από Αρμενοκαθολικούς. Αφού ο πατρίκιος Νικήτας Χαλκούτζης απελευθέρωσε το 965 την Κύπρο από τις αραβικές επιδρομές, οι οποίες ταλαιπωρούσαν την Κύπρο ήδη από το 632, Αρμένιοι μισθοφόροι μεταφέρθηκαν εδώ για να προστατέψουν την πολιτική κυριαρχία του νησιού.

Οι πολυάριθμοι Αρμένιοι απαιτούσαν την ανάλογη πνευματική ποιμαντορία, γι' αυτό και το 973 ο Καθολικός Χατσίκ Α΄ ίδρυσε την Αρμενική Επισκοπή στη Λευκωσία. Στα χρόνια που πέρασαν, πολλοί Αρμενοκύπριοι ιεράρχες συμμετείχαν σε σημαντικές εκκλησιαστικές συνόδους, ενώ κάποιοι (όπως ο Χορέν Α΄, 1963-1983) ανήλθαν μέχρι και τον πατριαρχικό θώκο της Κιλικίας. Ιστορικά, η Αρμενική Μητρόπολη Κύπρου τελούσε υπό τη δικαιοδοσία του Καθολικάτου (Πατριαρχείου) της Κιλικίας· ωστόσο, κατά καιρούς βρισκόταν υπό το Αρμενικό Πατριαρχείο της Κωνσταντινούπολης (1759-1775, 1800-1812, 1861-1864, 1908-1926), το Αρμενικό Πατριαρχείο της Ιερουσαλήμ (1775-1800, 1812-1837, 1888-1908), ακόμη και το Καθολικάτο του Ετσματζίν (1864-1888). Από τις τρεις θρησκευτικές ομάδες, μόνοι οι Αρμένιοι έχουν συνεχή παρουσία Επισκόπων καθ' όλη την οσμανική κατοχή.

Μεταξύ 1136-1138, ο Αυτοκράτορας Ιωάννης Β΄ Κορνηνός μετακίνησε ολόκληρο τον πληθυσμό της αρμενικής πόλης Τελ Χαμντούν στην Κύπρο. Το 1185 ο Ισαάκιος Κορνηνός αυτοανακηρύχθηκε «Αυτοκράτορας της Κύπρου» και νυμφεύθηκε την κόρη του Αρμένιου πρίγκηπα της Κιλικίας Τορός Β΄ και έφερε μαζί του Αρμένιους ευγενείς και πολεμιστές, πολλοί από τους οποίους υπερασπίστηκαν μαζί με τους ντόπιους το νησί εναντίον του Ριχάρδου του Λεοντόκαρδου (1191) και των Ναϊτών Ιπποτών (1192).

Μετά την αγορά της Κύπρου από τον τιτουλάριο Βασιλιά της Ιερουσαλήμ Γκυ ντε Λουζινιάν το 1192, έλαβε χώρα μια μαζική μετανάστευση Αρμενίων και άλλων αστών, ευγενών, ιπποτών και πολεμιστών από τη Δυτική Ευρώπη, το Λεβάντε και την Κιλικία, στους οποίους δόθηκαν απλόχερα γαίες, φέουδα και προνόμια. Λόγω της εγγύτητάς

τους, των εμπορικών τους σχέσεων και μιας σειράς βασιλικών και αριστοκρατικών γάμων, τα Βασίλεια Κύπρου και Κιλικίας αλληλοσυνδέθηκαν. Κιλικιοαρμένιοι αναζήτησαν καταφύγιο στην Κύπρο μετά την Πτώση της Ιερουσαλήμ (1267), την Κατάκτηση της Άκρας (1291), την επίθεση των Σαρακηνών (1322), τις επιθέσεις των Μαμελούκων (1335 και 1346) και την οθωμανική κατάκτηση (1403 και 1421), ενώ το 13ο αιώνα Έλληνοκύπριοι ιεράρχες κατέφυγαν στην Κιλικία για να γλυτώσουν από την αφόρητη πίεση για εκλατινισμό τους. Λόγω της συνεχούς παρακμής της Μικρής Αρμενίας, ο τελευταίος της Βασιλιάς Λέων Ε΄ κατέφυγε στην Κύπρο το 1375. Μετά το θάνατό του στο Παρίσι το 1393, ο τίτλος του και τα προνόμιά του μεταφέρθηκαν στον εξάδελφό του, Βασιλιά Ιάκωβο Α΄ Λουζινιανό, στον καθεδρικό ναό της Αγίας Σοφίας το 1396· στη συνέχεια, ο βασιλικός θυρεός έφερε επίσης το λέοντα της Αρμενίας. Αρμένιοι πολέμησαν κατά των Γενουατών στην περιοχή του Ξερού (1373), κατά των Σαρακηνών στο χωριό Στύλλοι (1425) και κατά των Μαμελούκων στην περίφημη Μάχη της Χοιροκοιτίας (1426). Το 1441 Αρμένιοι και Σύριοι από τη Συρία και την Κιλικία παροτρύνθηκαν να εγκατασταθούν στην Αμμόχωστο.

Κατά τη Φραγκοκρατία και την Ενετοκρατία (1192-1489 και 1489-1570), υπήρχαν αρμενικές εκκλησίες στη Λευκωσία, την Αμμόχωστο, το Σπαθαρικό, τον Κορνόκηπο, το Πλατάνι και αλλού, ενώ η Αρμενική ήταν μια από τις επίσημες γλώσσες της Κύπρου. Οι χρονικογράφοι Λεόντιος Μαχαιράς, Γεώργιος Βουστρώνιος και Φλώριος Βουστρώνιος μας πληροφορούν ότι Αρμένιοι της Λευκωσίας είχαν την Επισκοπή τους και ζούσαν στη δική τους συνοικία, που ονομαζόταν *Αρμενία* ή *Αρμενογειτονιά*. Στην Αμμόχωστο, ιδρύθηκε μια Επισκοπή το 12ο αιώνα και οι Αρμένιοι ζούσαν γύρω από τη συριακή ενορία· ιστορικά έγγραφα υποδεικνύουν την παρουσία ενός σημαντικού μοναστικού και θεολογικού κέντρου εκεί, στο οποίο λέγεται ότι είχε σπουδάσει ο Άγιος Νερσής ο Λαμπροναίος (1153-1198). Οι Αρμένιοι τότε είχαν στην κατοχή τους αποθήκες έλεγχαν δε μεγάλο τμήμα του εμπορίου. Μέχρι το 1425 το φημισμένο Αρμενομονάστηρο - αρχικά το κοπτικό μοναστήρι του Αγίου Μακαρίου κοντά στη Χαλεύκα - δόθηκε στους Αρμένιους, ενώ κάποια στιγμή πριν από το 1504 το βενεδικτινό γυναικείο μοναστήρι της Παναγίας της Τύρου (*Σουρπ Αστβατζατζίν*) στη Λευκωσία περιήλθε στην κατοχή των Αρμενίων. Κατά τη Λατινοκρατία, υπήρχε μικρός αριθμός Αρμενοκαθολικών στην Κύπρο.

Η παλιά εκκλησία της Παναγίας στην τουρκοκρατούμενη σήμερα Λευκωσία (1960)

Κατά την οθωμανική κατάληψη (1570-1571), στρατολογήθηκαν υποχρεωτικά περίπου 40.000 Οθωμανοαρμένιοι τεχνίτες. Πολλοί απ' όσους επέζησαν εγκαταστάθηκαν κυρίως στη Λευκωσία, όπου με φερμάνι του Σουλτάνου Σελήμ Β΄ (Μάιος 1571) τους παραχωρήθηκε το βενεδικτινό μοναστήρι της Παναγίας της Τύρου, καθώς και η φύλαξη της Πύλης Πάφου (το προνόμιο αυτό χρησιμοποιήθηκε για μικρό μόνο χρονικό διάστημα, εξαιτίας των μεγάλων δαπανών που απαιτούνταν), ενώ η Αρμενική Μητρόπολη αναγνωρίστηκε ως Εθναρχία, μέσω του θεσμού των *μλλέτ*. Με τη νέα τάξη πραγμάτων, έσβησε η κοινότητα της Αμμοχώστου και η εκεί Επισκοπή καταργήθηκε, καθώς ολόκληρη η περιτειχισμένη πόλη έγινε απαγορευμένη για τους μη μουσουλμάνους μέχρι τα πρώτα χρόνια της Αγγλοκρατίας. Στη Λευκωσία, ωστόσο, άκμασαν: προικισμένοι με το δαιμόνιο της εργατικότητας, οι Αρμένιοι εξασκούσαν επικερδή επαγγέλματα. Στις αρχές του 17ου αιώνα Περσοαρμένιοι εγκαταστάθηκαν εδώ ως έμποροι μεταξιού, όπως έκαναν το 18ο και 19ο αιώνα εύπορες οθωμανοαρμενικές οικογένειες. Στο Μπετεστάν (την καλυμμένη αγορά της Λευκωσίας) υπήρχαν πολλοί Αρμένιοι έμποροι και στις αρχές του 19ου αιώνα ο κορυφαίος πολίτης της Λευκωσίας ήταν ένας Αρμένιος έμπορος ονόματι Σαρκίς. Μεγάλοι γαιοκτήμονες του 19ου ήταν ο Αρτίν Μπέης Μελικιάν και ο Αγάς Αρτίν Μπουργός Εραμιάν.

Ωστόσο, σε μικρό χρονικό διάστημα, ο αριθμός των Αρμενίων μειώθηκε δραματικά λόγω της δυσβάστακτης φορολογίας και της σκληρότητας της οθωμανικής διοίκησης, εξαναγκάζοντας πολλούς

Χριστιανούς να γίνουν *Λινοβάμβακοι* (Κρυπτοχριστιανοί) ή να ασπαστούν το Ισλάμ· υπάρχουν μαρτυρίες για Αρμένιους Λινοβάμβακους στα χωριά Άγιος Ιάκωβος, Άγιος Χαρίτων, Αρμενοχώρι, Άρτεμη, Κορνόκηπος, Μελούντα, Πλατάνι, Σπαθαρικό κτλ. Στα τέλη του 18ου και στις αρχές του 19ου αιώνα, μικρός αριθμός Αρμενίων έγιναν Καθολικοί, μετά από μια σειρά γάμων με εύπορες λατινικές οικογένειες.

Τον Ιούλιο του 1821 η κατάσταση κλιμακώθηκε όταν μερικοί Κύπριοι υποστήριξαν την Ελληνική Επανάσταση. Έλληνες, Φράγκοι, Αρμένιοι και Μαρωνίτες απαγορευόταν να φέρουν οποιοδήποτε όπλο, ενώ ανάμεσα στους κληρικούς που εκτελέστηκαν ήταν και ο Αρμένιος ιερέας της Λευκωσίας. Στον απόηχο των 470 εκτελέσεων, οι Οθωμανοί κατέστρεψαν τα μέγαρα των Ελλήνων και των Αρμενίων Ορθοδόξων στη Λευκωσία, αφήνοντας μόνο ένα όροφο, υποβιάζοντας έτσι την ευνοϊκή θέση τους στην κοινωνία. Σταδιακά, ωστόσο παρατηρήθηκαν κάποιες βελτιώσεις υπό το φως του *Χάτι-ι Σερίφ* του *Γκιουλχανέ*, το οποίο εισήγαγε τις μεταρρυθμίσεις του Τανζιμάτ (1839-1876).

Στο ντιβάνι (*μετζλές παρέ*) που συστάθηκε το 1839, ο Αρμένιος Επίσκοπος συμμετείχε πλάι στον Έλληνα Αρχιεπίσκοπο και το Μαρωνίτη Επίσκοπο. Μετά το 1850 εργοδοτήθηκαν μερικοί Αρμένιοι στη δημόσια υπηρεσία, όπως ο Μπουργός Εραμιάν από τη Δευτερά, ο οποίος υπήρξε ο Διευθυντής του Θησαυροφυλακίου της οθωμανικής διοίκησης στο νησί, ενώ η αρμενική εκκλησία στη Λευκωσία ήταν από τις πρώτες στην Κύπρο που απέκτησαν καμπαναριό (1860). Επιπλέον, το άνοιγμα της Διώρυγας του Σουέζ το 1869 ωφέλησε τους Αρμένιους και τους άλλους εμπόρους του νησιού. Με βάση διάφορες εκτιμήσεις, η αρμενοκυπριακή κοινότητα του 19ου αιώνα αριθμούσε μεταξύ 150-250 άτομα, η πλειοψηφία των οποίων ζούσε στη Λευκωσία, με μικρότερους αριθμούς να ζούσαν στην Αμμόχωστο, τη Λάρνακα, βόρεια και νότια της Λευκωσίας (ιδιαίτερα στη Δευτερά και την Κυθρέα) και, φυσικά, στην περιοχή του Αρμενομονάστηρου.

Η άφιξη των Βρετανών τον Ιούλιο του 1878 και η προοδευτική τους διοίκηση βελτίωσε σημαντικά την κατάσταση της ήδη ευημερούσας αλλά μικρής αρμενικής κοινότητας του νησιού. Γνωστοί για τις γλωσσικές τους δεξιότητες, αρκετοί Αρμένιοι συμβλήθηκαν στην Κύπρο για να εργαστούν ως διερμηνείς στα κονσουλάτα και τη βρετανική διοίκηση, με προεξάρχοντα τον Κωνσταντινουπολίτη Απισογόμ Ουτιτζιάν, που υπηρέτησε ως ο πρώτος

επίσημος μεταφραστής των οθωμανικών κειμένων (1878-1919). Ο αριθμός των Αρμενίων στην Κύπρο αυξήθηκε σημαντικά μετά τις μαζικές απελάσεις, τις τρομερές σφαγές και τη Γενοκτονία που διέπραξαν οι Οθωμανοί και οι Νεότουρκοι (1894-1896, 1909 και 1915-1923): η Κύπρος άνοιξε απλόχερα τις αγκάλες της για να υποδεχθεί περισσότερους από 10.000 πρόσφυγες από την Κιλικία, τη Σμύρνη και την Κωνσταντινούπολη, οι οποίοι κατέφθασαν στη Λάρνακα και τα άλλα λιμάνια, μερικοί κατά τύχη, άλλοι από πρόθεση.

Αν και οι πλείστοι έκαμαν διευθετήσεις για να εγκατασταθούν αλλού, περίπου 1.500 από αυτούς αποφάσισαν να μείνουν, φέρνοντας μια νέα πνοή στην παλιά κοινότητα. Εργατικοί, καλλιεργημένοι και φιλοπρόδοι, δεν άργησαν να ορθοποδήσουν στη φιλόξενη Κύπρο μας και να καθιερωθούν ως άνθρωποι των τεχνών, των γραμμάτων και των επιστημών, ικανοί έμποροι και επιχειρηματίες, αξεπέραστοι τεχνίτες, τυπογράφοι και φωτογράφοι, πρωτοπόροι επαγγελματίες, συμβάλλοντας έτσι στην ανάπτυξη της Κύπρου. Εκ φύσεως νομοταγείς, οι Αρμενοκύπριοι πάντοτε είχαν υψηλό προφίλ με τη βρετανική διοίκηση και πολλοί έγιναν δημόσιοι λειτουργοί και αστυνομικοί ή εργοδοτούνταν στον Κυπριακό Κυβερνητικό Σιδηρόδρομο και την Cable and Wireless. Οι Αρμένιοι ήσαν οι πρώτοι κλειδαράδες και ωρολογάδες, αυτοί που έφεραν τον κινηματογράφο στην Κύπρο και αυτοί που εισήγαγαν το γύρο, τις κούπες, τα λαχματζιούν, τους λοκμάδες και τα παστά χρυσόμηλα στην κυπριακή κουζίνα, όλα πολύ δημοφιλή σήμερα. Κατά τις δεκαετίες 1920-1950, μερικοί Αρμενοκύπριοι εργάστηκαν στα μεταλλεία αμιάντου στο Αμιάντο και στα μεταλλεία χαλκού στο Μαυροβούνι και τη Σκουριώτισσα, πολλοί από τους οποίους υπήρξαν συνδικαλιστές.

Μερικοί Αρμενοκύπριοι συμμετείχαν στον Ελληνοτουρκικό πόλεμο του 1897 και τους δύο Παγκόσμιους Πολέμους (1914-1918 & 1939-1945). Επίσης, η Ανατολική Λεγεώνα (αργότερα ονομάστηκε Αρμενική) συγκροτήθηκε και εκπαιδεύτηκε μεταξύ Δεκεμβρίου 1916 και Μαΐου 1918 στο χωριό Μοναρκά, κοντά στο Μπογάζι, αποτελούμενη από πέραν των 4.000 εθελοντών Αρμενίων της Διασποράς που πολέμησαν κατά της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Μερικοί Αρμένιοι πρόσφυγες κατέφθασαν από την Παλαιστίνη (1947-1949) και την Αίγυπτο (1956-1957). Εδώ να αναφέρουμε ότι

κάποιοι Αρμενοκύπριοι ψήφισαν υπέρ της Ένωσης στο δημοψήφισμα στις 15 Ιανουαρίου 1950, ενώ τμήμα της κοινότητας υποστήριξε τον ένοπλο αγώνα για αυτοδιάθεση, με κάποιους να συμμετείχαν ενεργά στον απελευθερωτικό αγώνα της ΕΟΚΑ (1955-1959). Ωστόσο, αρκετοί μετανάστευσαν λόγω της πολιτικής αστάθειας.

Η αρμενοκυπριακή κοινότητα ευημερούσε καθ' όλη τη διάρκεια της Αγγλοκρατίας (1878-1960), δημιουργώντας συνδέσμους, χορωδίες, ομάδες προσκόπων, αθλητικές ομάδες, μουσικά σύνολα, εκκλησίες και κοιμητήρια. Η αδιαμφισβήτητη «παγκύπρια» προσωπικότητα της εποχής υπήρξε ο μουσικός Βαχάν Μπετελιάν, με πολύπλευρη δράση και επαφή με όλες τις κοινότητες του νησιού, ενώ αρκετοί άλλοι Αρμενοκύπριοι είχαν τη δική τους συνεισφορά σε διάφορους τομείς, όπως τη μελέτη και τα γράμματα, το φωτορεπορτάζ και τη φωτογραφία, τον προσκοπισμό, την ιατρική και οδοντιατρική, το εμπόριο και τις επιχειρήσεις κτλ. Εξετάζοντας τις απογραφές πληθυσμού της Αγγλοκρατίας, παρατηρούμε μια αυξομείωση του αριθμού των Αρμενίων στην Κύπρο: περίπου 200 το 1881, 290 το 1891, 555 το 1901, 615 το 1911, 1.575 το 1921, 3.615 το 1931, 3.960 το 1946, 4.550 το 1956 και 3.628 το 1960.

Παράλληλα, ιδρύθηκαν διάφορα αρμενικά σχολεία στη Λευκωσία, τη Λάρνακα, τη Λεμεσό, την Αμμόχωστο και τον Αμιάντο, συμπεριλαμβανομένου του Εκπαιδευτικού Ινστιτούτου Μελκονιάν. Με πολλούς τρόπους μοναδικό σε ολόκληρη την Αρμενική Διασπορά, κτίστηκε στην Αγλαντζιά μεταξύ 1924-1926, με τη γενναιοδωρή και φιλόανθρωπη δωρεά των καπνεμπόρων αδελφών Κρικόν και Καραμπέτ Μελκονιάν, με αρχικό σκοπό να στεγάσει και να εκπαιδεύσει 500 ορφανά της Γενοκτονίας (1926-1940), τα οποία φύτεψαν τα δέντρα μπροστά από το σχολείο εις μνήμην των σφαγιασθέντων συγγενών τους. Από το 1934 λειτούργησε ως σχολή δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης με οικοτροφείο και σταδιακά απέκτησε διεθνή ακτινοβολία. Μέχρι και το άδικο κλείσιμό του το 2005, είχε συνολικά 1.828 απόφοιτους από 30 και πλέον χώρες, πρεσβευτής της Κύπρου ανά την υφήλιο. Το Μελκονιάν επηρέασε με πολλαπλούς τρόπους την κοινότητα, αφού εκεί δίδασκαν γνωστοί Αρμένιοι διανοούμενοι, συγγραφείς και καλλιτέχνες, διοργανώνονταν διάφορες εκδηλώσεις και υπήρξε

φάρος ελπίδας για την απανταχού αρμενοφιλία και φυτώριο πολιτισμού για τον αρμενισμό¹.

Η λήξη του απελευθερωτικού αγώνα της ΕΟΚΑ (1955-1959) βρήκε τους Αρμενοκυπρίους να είχαν σφυρηλατήσει ισχυρούς δεσμούς με τους υπόλοιπους Κυπρίους. Με την ανεξαρτησία της Κύπρου, στις 16 Αυγούστου 1960, σύμφωνα με το **Άρθρο 2 & 3** του Συντάγματος, οι Αρμένιοι, οι Λατίνοι και οι Μαρωνίτες αναγνωρίστηκαν ως «*θρησκευτικές ομάδες*». Στο δημοψήφισμα που διεξάχθηκε στις 13 Νοεμβρίου 1960 και οι τρεις θρησκευτικές ομάδες επέλεξαν να ανήκουν στην ομόθρησκη ελληνοκυπριακή κοινότητα (όπως ήταν αναμενόμενο), το οποίο κατά συνέπεια καθόρισε τις πολιτικές τους επιλογές στο παιχνίδι της διακοινοτικής διαμάχης και επηρέασε κάπως τις σχέσεις τους με τους Τουρκοκύπριους, οι οποίοι με τη σειρά τους τις έβλεπαν ως προέκταση των ελληνοκυπριακών πολιτικών επιλογών, γι' αυτό και είχαν παρόμοια ή και χειρότερη αντιμετώπιση κατά τις διακοινοτικές ταραχές (1963-1964), μετά την τουρκοκυπριακή ανταρσία, και κατά τη βάρβαρη

Πανοραμική φωτογραφία του Εκπαιδευτικού Ινστιτούτου Μελκονιάν (1926)

και άνομη τουρκική εισβολή (1974).

Σύμφωνα με τις διατάξεις του **Άρθρου 109** του Συντάγματός μας, στους Αρμενοκύπριους δόθηκε πολιτική αντιπροσώπευση: ως αποτέλεσμα της επιλογής τους να ανήκουν στην ελληνοκυπριακή κοινότητα, ένας Αρμένιος συμμετείχε στα εκ Λευκωσίας μέλη της Ελληνικής Κοινοτικής Συνέλευσης, η οποία λειτουργούσε ως κάτω Βουλή, με δικαιοδοσία σε θρησκευτικά, εκπαιδευτικά και πολιτιστικά θέματα. Μετά την αποχώρηση των Τουρκοκυπρίων από το κοινό κράτος το 1963 και τη μεταφορά των νομοθετικών εξουσιών της Ελληνικής Κοινοτικής Συνέλευσης στη Βουλή των

Αντιπροσώπων το 1965, αποφασίστηκε ότι οι Εκπρόσωποι των θρησκευτικών ομάδων θα εξακολουθούσαν να αντιπροσωπεύουν τις κοινότητές τους στη Βουλή για θέματα που αφορούν την αρμοδιότητα της Συνέλευσής τους και ότι η Βουλή θα ζητούσε τη γνώμη τους πριν να νομοθετήσει επί σχετικών θεμάτων (**Νόμος 12/1965**). Το **Άρθρο 110 & 3** αναγνωρίζει τη διοικητική αυτονομία των Εκκλησιών των θρησκευτικών ομάδων, όπως αυτή καθιερώθηκε με το Χάτι Χουμαγιούν το 1856. Σύμφωνα με το **Άρθρο 111**, διατηρούνται οι αρμοδιότητες των οικείων Εκκλησιών αναφορικά με ζητήματα προσωπικού θεσμού.

Κατά την τουρκοκυπριακή ανταρσία του 1963-1964, η αρμενοκυπριακή κοινότητα δέχθηκε ιδιαίτερα σκληρό πλήγμα, καθώς 231 τουρκόπληκτες αρμενοκυπριακές οικογένειες εκδιώχθηκαν από τον Αρμενομαχαλλά, ο οποίος καταλήφθηκε από τον εξτρεμιστές Τουρκοκύπριους: καταλήφθηκαν το κτίριο της Μητρόπολης, η μεσαιωνική εκκλησία της Παναγίας, το σχολείο Μελικιάν-Ουζουνιάν, το ιστορικό Μνημείο της Γενοκτονίας, τα οικήματα της Αρμενικής Λέσχης, της ΑΥΜΑ και του ΑΓΒU, καθώς και Αρμενική Ευαγγελική εκκλησία: απροσπέλαστη κατέστη και η εκκλησία της Παναγίας του Καντοβόρ στην περιτειχισμένη Αμμόχωστο. Ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος Γ' έθεσε τις εκκλησίες Αγίου Δομετίου και Αγίας Παρασκευής στη διάθεση των Αρμενίων της Λευκωσίας και της Αμμοχώστου, αντίστοιχα. Με την αρωγή της κυβέρνησης, η μικρή αλλά εργατική αρμενική κοινότητα της Κύπρου κατάφερε να αναπληρώσει τις απώλειές της και συνέχισε να ευημερεί στις υπόλοιπες αστικές περιοχές, συμβάλλοντας πολιτιστικά και κοινωνικοοικονομικά στην ανάπτυξη της πατρίδας μας.

Η βάρβαρη και άνομη τουρκική εισβολή του 1974 έπληξε και την αρμενοκυπριακή κοινότητα: προσφυγοποιήθηκαν περίπου 4-5 οικογένειες που ζούσαν στην Κερύνεια, 30 οικογένειες στη Λευκωσία και 40-45 οικογένειες στην Αμμόχωστο, βομβαρδίστηκε ο κοιτώντας των αγοριών του Μελκονιάν, πλήγηκε από όλμους το κοιμητήριο στον Άγιο Δομέτιο και μια Αρμενοκύπρια είναι έκτοτε αγνοούμενη. Τα τουρκικά στρατεύματα κατέλαβαν επίσης το ιστορικό Αρμενομοναστήρι στον Πενταδάκτυλο, το οποίο σήμερα είναι βουβό, λεηλατημένο και ημι-ερείπωμένο. Τα πλήγματα αυτά, σε συνδυασμό με το κύμα του νεκράγτ (μετανάστευση προς τη σοβιετική Αρμενία, 1962-1964) και την αποδημία προς τη Βρετανία,

¹ Χάρη στον Εκπρόσωπο Βαρκές Μαχτεσιάν και το Σύνδεσμο Αποφοίτων, με μόνιμο διάταγμα του Υπουργού Εσωτερικών Νεοκλή Συλικιώτη στις 02/03/2007, το 60% της συνολι-

κής έκτασης κηρύχθηκε ως χώρος εθνικής κληρονομιάς. Ο αγώνας για την επαναλειτουργία του συνεχίζεται...

την Αμερική, τον Καναδά και την Αυστραλία, μείωσαν σημαντικά το μέγεθος της κοινότητας: σύμφωνα με καταγραφή που διενήργησε η Μητρόπολη στα μέσα του 1978, υπήρχαν μόνο 1.787 Αρμένιοι στην Κύπρο.

Στις 24 Απριλίου 1975, η Κύπρος έγινε η πρώτη ευρωπαϊκή χώρα (και η δεύτερη παγκοσμίως, μετά την Ουρουγουάη) που αναγνώρισε την Αρμενική Γενοκτονία, με το Ψήφισμα 36, το οποίο κατέθεσε ο Εκπρόσωπος Δρ Αντρανίκ Λ. Αστζιάν και ενέκρινε ομόφωνα η Βουλή. Ο Εκπρόσωπος Αράμ Καλαϊτζιάν είχε ουσιαστική συμβολή στην κατάθεση και ομόφωνη ψήφιση των Ψηφισμάτων 74/1982 και 103/1990. Παρά τα δικά της προβλήματα, η Κύπρος αποτέλεσε καταφύγιο για Αρμένιους πολιτικούς και οικονομικούς πρόσφυγες που κατέφθασαν λόγω του εμφύλιου πολέμου στο Λίβανο (1975-1990), των εξεγέρσεων στη Συρία (1976-1982), της ισλαμικής επανάστασης στο Ιράν και του πολέμου Ιράν-Ιράκ (1978-1988), καθώς και λόγω της κατάρρευσης της Σοβιετικής Ένωσης (1991), κάποιος από τους οποίους εγκαταστάθηκαν μόνιμα στην Κύπρο. Σε καταγραφή που διενήργησε η Μητρόπολη στα μέσα του 1987, υπήρχαν 2.740 Αρμένιοι. Εκτός από τους πολυάριθμους αυτούς μετανάστες, η δυναμική της κοινότητας έχει αλλάξει με τον αυξημένο αριθμό γάμων με Ελληνοκύπριους. Βάσει του *Ευρωπαϊκού Χάρτη Περιφερειακών ή Μειονοτικών Γλωσσών του Συμβουλίου της Ευρώπης*, η Αρμενική αναγνωρίστηκε ως μειονοτική γλώσσα της Κύπρου στις 01/12/2002.

Σημερινή κατάσταση

Η αρμενοκυπριακή κοινότητα έχει μια έντονη και δυναμική παρουσία στο νησί μας, συμβάλλοντας έτσι τα μέγιστα στην πολυπολιτισμικότητα της κοινής μας πατρίδας και αποτελώντας αναπόσπαστο κομμάτι του μωσαϊκού που ονομάζεται κυπριακός πολιτισμός. Σήμερα υπολογίζεται ότι οι Αρμένιοι στην Κύπρο ανέρχονται σε περισσότερα από 3.500 άτομα (περίπου 2.500 από την Κύπρο, 500 από την Αρμενία και 500 από το εξωτερικό), εκ των οποίων 65% διαμένουν στη Λευκωσία, 20% στη Λάρνακα, 10% στη Λεμεσό και 5% στην Πάφο

και μερικά χωριά. Στη συντριπτική τους πλειοψηφία (95%) είναι Αρμενορθόδοξοι, με μικρούς αριθμούς Αρμενοκαθολικών και Αρμενίων Προτεσταντών. Αντιπροσωπεύονται από εκλεγμένο Εκπρόσωπο στη Βουλή (από το 2006 ο κος Βαρτκές Μαχτεσιάν)², ενώ υπάρχει και ο μουχτάρης της ενορίας Καραμάν Ζατέ (από το 2011 ο Μεγκερντίτς Κουγιουμτζιάν)³.

Η Αρμενική Μητρόπολη Κύπρου στεγάζεται σε ιδιόκτητο οίκημα επί της οδού Αρμενίας (1984)⁴, στο υπόγειο του οποίου βρίσκεται η αίθουσα «Βαχράμ Ουτιτζιάν», στην οποία διοργανώνεται πληθώρα εκδηλώσεων. Θρησκευτικός ηγέτης της κοινότητας είναι Πατριαρχικός Βικάριος υπόλογος στον Καθολικό (Πατριάρχη) του Μεγάλου Οίκου της Κιλικίας (από το 1997 ο Αρχιεπίσκοπος Βαρουζάν Χεργκελιάν). Το καταστατικό της Μητρόπολης αποτελείται από 102 άρθρα και, στην παρούσα του μορφή, ισχύει από το 2010. Τη διοίκηση ασκεί η Αρμενική Εθναρχία Κύπρου, μέσω του Θρονικού Συμβουλίου και του Εκτελεστικού Συμβουλίου, με Προέδρους τους Σεμπούχ Ταβιτιάν και Τζων Γκεβεριάν (από το 2007 και το 2011, αντίστοιχα). Υπάρχουν, επίσης, οι τοπικές ενοριακές επιτροπές (Λευκωσία, Λάρνακα, Λεμεσός), η επιτροπή χριστιανικής κατήχησης και η επιτροπή κυριών. Η Μητρόπολη στηρίζεται με ετήσια χορηγία €59.800 από την κυπριακή κυβέρνηση, η οποία καταβάλλει και τους μισθούς των ιερωμένων της.

Η κοινότητα διαθέτει τα Δημοτικά Σχολεία Ναρέκ (Λευκωσία: 1972, Λάρνακα: 1996, Λεμεσός: 2008)⁵ και το Γυμνάσιο Ναρέκ (Λευκωσία: 2005), τα οποία έχουν κοινό Διευθυντή (από το 2009 η Βέρα Ταχμαζιάν) και εποπτεύονται από την αυτόνομη Σχολική Εφορεία Αρμενικών Σχολείων, τα μέλη της οποίας διορίζει το Υπουργικό Συμβούλιο, ύστερα από εισήγηση του Υπουργού Παιδείας και Πολιτισμού, ο οποίος διαβουλευεται με τον Εκπρόσωπο. Από το 2009, Πρόεδρος της 11μελούς Εφορείας είναι ο Βαρτάν Ταστζιάν. Τα σχολεία Ναρέκ είναι τρίγλωσσα, με περίπου 185 μαθητές, και η ύλη που καλύπτουν είναι αντίστοιχη με αυτή των δημοσίων σχολείων, ενισχυμένη με πρωινά και

μπλεγμα, τα οικήματα των συλλόγων και μεγάλος αριθμός αρμενοκυπριακών οικιών και καταστημάτων.

⁴ Ύστερα από διαβήματα του Επισκόπου Ζαρέχ Αζναβοριάν, το Συμβούλιο Βελτιώσεως Στροβόλου μετονόμασε την οδό Κύκλωπος σε οδό Αρμενίας, στις 10/12/1979, ως χειρονομία αλληλεγγύης προς τον αδελφό αρμενικό λαό.

απογευματινά υποχρεωτικά μαθήματα αρμένικης γλώσσας, ιστορίας και γεωγραφίας, καθώς και δραστηριότητες που καλλιεργούν την αρμενική κουλτούρα.

Στην Κύπρο υπηρετούν δύο Αρμένιοι ιερείς, ο π. Μομίκ Χαπεσιάν, εφημέριος της εκκλησίας της Παναγίας (Λευκωσία, 1981), και ο π. Μαστότς Ασκαριάν, που λειτουργεί εναλλάξ τις εκκλησίες του Αγίου Στεφάνου (Λάρνακα, 1909) και του Αγίου Γεωργίου (Λεμεσός, 1939). Στη Λευκωσία υπάρχουν επίσης τα παρεκκλήσια του Αγίου Παύλου (1892), της Αναστάσεως (1938) και του Αγίου Παντοσώτηρος (1997). Μετά από την ευγενή παραχώρηση του Μητροπολίτη Πάφου Γεωργίου, από το 2008 τελούνται σε τακτά διαστήματα λειτουργίες στο παρεκκλήσι του Αγίου Γεωργίου στη Χλώρακα. Στη Λευκωσία λειτουργούν δύο αρμενικά κοιμητήρια, ένα στον Άγιο Δομέτιο (1931) και ένα στην Κάτω Δευτερά (1998), υπάρχει δε και το πρόσφατα αναστηλωμένο αρχαίο αρμενικό κοιμητήριο στην περιοχή Λήδρα Πάλας (περί το 1810). Στη Λάρνακα και τη Λεμεσό λειτουργούν από ένα αρμενικό κοιμητήριο (1897 και

Πανοραμική φωτογραφία του Αρμενομονάστηρου (1960)

1960, αντίστοιχα).

Όσον αφορά τα μνημεία, στο προαύλιο του

συμπλέγματος της οδού Αρμενίας στη Λευκωσία υπάρχει το καλλιμάρμαρο Μνημείο της Γενοκτονίας (1991), το αμμολίθινο άγαλμα του Αγίου Γρηγόριου του Ναρεκηνσίου (1991), δύο μαρμάρινα οστεοφυλάκια που περιέχουν λείψανα μαρτύρων της Γενοκτονίας (2000), η μαρμάρινη σταυρόπετρα⁷ που είναι αφιερωμένη στην αιώνια φιλία Αρμενίων και Ελλήνων της Κύπρου (2001) και η μπρούντινη προτομή του Αρχιεπισκόπου Ζαρέχ Αζναβοριάν (2005)⁸· μπροστά από το οίκημα της ΑΥΜΑ βρίσκεται ένας μαρμάρινος τύμβος-οστεοφυλάκιο που περιέχει λείψανα μαρτύρων της Γενοκτονίας (2002), μπροστά από το οίκημα του ΑΓΒΥ βρίσκεται η αμμολίθινη προτομή του Μπογός Νουμπάρ Πασιά (1990), ενώ μέσα στο α΄ κοιμητήριο βρίσκεται η αναμνηστική επιγραφή με τα ονόματα των εκεί ταφέντων (2010).

Στο χώρο του Μελκονιάν βρίσκεται το καλλιμάρμαρο Μουσολείο των Ευεργετών, Κρικόρ και Καραμπέτ Μελκονιάν (1956), το δίδυμο μνημείο από πουρόπετρα για το Αρμενικό Αλφάβητο και τη Μητέρα Αρμενία (1981), το μαρμάρινο άγαλμα του Αλέκ Μανουκιάν (1990), καθώς και οι αμμολίθινες προτομές του Αγίου Μεσρόπ Μαστότς, του Χοβαννές Αϊβαζόφσκι, του Χακόπ Μεγαπάρτ, του Αρχιμανδρίτη Κομιτάς, του Στρατηγού Αντρανίκ, του Βαχάν Τεκεγιάν και του Μοβσές Χορενατσι, σημαντικών πυλώνων της αρμενικής ιστορίας και γραμμάτων. Στο παραλιακό μέτωπο της Λάρνακας βρίσκεται το Μνημείο της Γενοκτονίας, στο σημείο όπου χιλιάδες Αρμένιοι πρόσφυγες αποβίβαστηκαν για πρώτη φορά στην Κύπρο (2008), ενώ μπροστά από την εκκλησία του Αγίου Γεωργίου στη Λεμεσό βρίσκεται μια σταυρόπετρα από πέτρα τουφ (2008)⁸.

Οι Αρμένιοι της Κύπρου πάντοτε υπήρξαν μια ιδιαίτερα δραστήρια και οργανωμένη κοινότητα. Τα αρμενοκυπριακά σωματεία διοργανώνουν πληθώρα ψυχαγωγικών, κοινωνικών, πολιτιστικών, καλλιτεχνικών, αθλητικών και φιλανθρωπικών εκδηλώσεων, κατασκηνώσεων και εκδρομών, τονώνοντας το κοινοτικό πνεύμα των μελών τους, αλλά ταυτόχρονα και τους

² Οι προηγούμενοι Εκπρόσωποι ήταν οι Μπερτζ Τιλιμπιάν (1960-1970), Δρ. Αντρανίκ Λ. Αστζιάν (1970-1982), Αράμ Καλαϊτζιάν (1982-1995), Πετρός Καλαϊτζιάν (1995-2005) και Δρ Βαχάκν Αταμιάν (2005-2006).

³ Γνωστή και ως «Αρμενομαχαλλάς», στην τουρκοκρατούμενη σήμερα ενορία της Λευκωσίας, βρισκόταν το αρμενικό σύ-

μπλεγμα, τα οικήματα των συλλόγων και μεγάλος αριθμός αρμενοκυπριακών οικιών και καταστημάτων.

⁴ Ύστερα από διαβήματα του Επισκόπου Ζαρέχ Αζναβοριάν, το Συμβούλιο Βελτιώσεως Στροβόλου μετονόμασε την οδό Κύκλωπος σε οδό Αρμενίας, στις 10/12/1979, ως χειρονομία αλληλεγγύης προς τον αδελφό αρμενικό λαό.

⁵ Οι χρονολογίες αναφέρονται στο έτος κατά το οποίο εγκαινιάστηκαν τα σημερινά σχολικά κτίρια. Αρμενικό σχολείο υπάρχει στη Λευκωσία από το 1870, στη Λάρνακα από το 1909 και στη Λεμεσό από το 1928.

⁶ Οι σταυρόπετρες (χατοκάρ) είναι σκαλιστές πέτρες, διακοσμημένες με μοτίβα φυτών και σταυρούς. Η τεχνική ανάγεται στον 9ο αιώνα και αρχικά χρησιμοποιούνταν ως επιτύμβιες ή αναμνηστικές στήλες.

⁷ Το Αρμενικό Αλφάβητο «ανακάλυψε» ο Άγιος Μεσρόπ Μαστότς το 405, με θεϊκή έμπνευση, με σκοπό να καταγράψει το Ευαγγέλιο στην Αρμενική Γλώσσα. Έντονη είναι η επίδραση των ελληνικών γραμμάτων σε αυτό.

⁸ Σήμερα, ιδιόκτητο οίκημα διαθέτουν το ΑΓΒΥ Λευκωσίας (1989) και Λάρνακας (2011), καθώς και η ΑΥΜΑ (1987), ενώ η Αρμενική Λέσχη και το «Νορ Σερούντ» στεγάζονται σε ενοικιαζόμενους χώρους.

δεσμούς των Αρμενοκυπρίων με τους Αρμένιους της Διασποράς. Σήμερα στην Κύπρο λειτουργούν το AGBU (Αρμενική Γενική Ένωση Αγαθοεργίας· Λευκωσία: 1913, Λάρνακα: 1912, Λεμεσός: 1936), η ΑΥΜΑ (Ένωση Αρμενίων Νέων· Λευκωσία: 1934), η Αρμενική Λέσχη (Λάρνακα: 1931), η LHEM (Ένωση Αρμενίων Νέων Λεμεσού, 1996) και ο Πολιτιστικός Σύλλογος «Νορ Σερούντ» (Λευκωσία: 2005)⁸.

Από την ίδρυσή της, η Ένωση Αρμενίων Νέων (ΑΥΜΑ) και οι αδελφές της οργανώσεις (Αρμενική Εθνική Επιτροπή Κύπρου: 1965, Αρμενική Νεολαία Κύπρου: 1977, Αρμενικό Κέντρο Νεολαίας «Αζαταμάρτ»: 1985, Αρμενικός Σύνδεσμος Μέριμνας Κύπρου «Χομ»: 1988 και Αρμενικός Μορφωτικός και Πολιτιστικός Σύλλογος Κύπρου «Χαμαζκαϊν»: 1999) είχαν σημαντική συμβολή στα δρώμενα της αρμενοκυπριακής κοινότητας. Η ομάδα χόκεϋ υπήρξε πρωταθλήτρια τρεις φορές κατά την περίοδο 1949-1954· η εκκλησιαστική χορωδία «Κομιτάς» λειτουργούσε στα μέσα της δεκαετίας του 1940· η γνωστή ανά το παγκύπριο ποδοσφαιρική ομάδα της ΑΥΜΑ έπαιζε στο πρωτάθλημα α' κατηγορίας (1947-1956 και 1960-1962), η προσκοπική της ομάδα (77^ο ΣΠΚ) ήταν πασίγνωστη (1959-1974 και 1986-1990), ενώ περίφημες είναι οι χορευτικές και θεατρικές παραστάσεις, οι χοροεπερίδες, οι φιλανθρωπικές εκδηλώσεις και οι πορείες για τη Γενοκτονία.

Από το 2002, η ποδοσφαιρική ομάδα της ΑΥΜΑ συμμετέχει στη β' κατηγορία του ερασιτεχνικού πρωταθλήματος της ΚΟΕΠ. Το AGBU διαθέτει την παγκύπριως γνωστή ομάδα φούτσαλ «Αραράτ» (1999), με 7 πρωταθλήματα, 6 κύπελλα και 3 διπλούς τίτλους στο ενεργητικό της, καθώς και την ομάδα φούτσαλ «Αραράτ U-17» (2010). Τέλος, το Νορ Σερούντ διαθέτει από το 2006 την ομάδα φούτσαλ «Χομενμέν», η οποία διαγωνίζεται στο πρωτάθλημα γ' κατηγορίας. Το Χαμαζκαϊν διαθέτει από το 2000 το γνωστό χορευτικό σχήμα «Σιπάν», καθώς και τον αξιόλογο θεατρικό θίασο «Τιμάκ», ενώ η εκκλησιαστική χορωδία της εκκλησίας της Παναγίας υπάρχει από το 1921.

Υπάρχει, επίσης, το Ίδρυμα Καλαϊτζιάν (Λάρνακα: 1984), το Ίδρυμα «Φάρος» (Λευκωσία: 1998), που δραστηριοποιείται στα πολιτιστικά δρώμενα, και το Κοινωφελές Ίδρυμα Αρέβ (Λευκωσία: 2008). Εκτός από τα εκπαιδευτικά προγράμματα, το Ίδρυμα Καλαϊτζιάν διαχειρίζεται το Μέγαρο Ευγηρίας Καλαϊτζιάν, (Λευκωσία: 1988). Μετά την ανέγερση του πάνω ορόφου (Πτέ-

ρυγα «Αλίσ και Αρουσιάκ Ραφαελιάν», 2005), το Μέγαρο Ευγηρίας φιλοξενεί και Ελληνοκυπρίους ηλικιωμένους.

Ως μια αρμενόφωνη κοινότητα, που διοργανώνει τις δικές της εκδηλώσεις και διατηρεί ιδιαίτερες σχέσεις με την Αρμενία και την Αρμενική Διασπορά, δεν θα μπορούσε να μην έχει και τα δικά της μέσα ενημέρωσης. Από το 1953, το ραδιόφωνο του ΡΙΚ μεταδίδει αρμενικό πρόγραμμα (σήμερα κάθε μέρα μεταξύ 17:00-18:00 από το β' πρόγραμμα). Από το 1995 κυκλοφορεί η μηνιαία εφημερίδα «Αρτσακάνκ» (Ηχώ), την οποία εκδίδει το Αρμενικό Κέντρο Νεολαίας «Αζαταμάρτ» με αρχισυντάκτη τον Αρτό Ταβιτιάν (από το 2009 αναρτάται στην ιστοσελίδα www.artsakank.com.cy). Από το 2003 ο Κεβόρκ Ζεϊτούντσιάν εκδίδει τη μηνιαία εφημερίδα «Αζάτ Τσάιν» (Ελευθέρη Φωνή), της οποίας είναι και ο αρχισυντάκτης (μέχρι τις αρχές του 2011 αρχισυντάκτρια ήταν η Γεράν Κουγιουμτζιάν).

Με πρωτοβουλία του Αρχιεπισκόπου Βαρουζιάν, η Αρμενική Μητρόπολη Κύπρου εκδίδει από το 1997 το μηνιαίο εκκλησιαστικό δελτίο «Κεγάρτ» (Λόγχη), ενώ από το 2006 το Γραφείο του Εκπροσώπου Βαρτκές Μαχτεσιάν εκδίδει το τριμηνιαίο κοινοβουλευτικό ενημερωτικό δελτίο «Αραντού» (Ενημερωτικό Δελτίο), με επιμέλεια της συνεργάτιδάς του, Ναϊρί Μουρατιάν, το οποίο αναρτάται στην επίσημη ιστοσελίδα και σε αγγλική μετάφραση. Στο Διαδίκτυο, από το 1999 ο Σιμόν Αϊντζιάν εκδίδει το αγγλόφωνο εβδομαδιαίο δελτίο www.gibrahayer.com, το μεγαλύτερης κυκλοφορίας αρμενικό ενημερωτικό δελτίο· από το 2001 ο Ναζαρέτ Αρμενακιάν λειτουργεί την αγγλόφωνη ενημερωτική ιστοσελίδα www.hayem.org, από το 2007 λειτουργεί η επίσημη τρίγλωσ-

Η περίφημη μπάντα του Βαχάν Μπεπελιάν (1932)

ση ιστοσελίδα www.cypriusarmenians.com, ενώ από φέτος η Γεράν Κουγιουμτζιάν κυκλοφορεί το μηνιαίο αρμενόφωνο ενημερωτικό δελτίο www.azadkhosk.com.

Τουρκοκρατούμενες περιοχές

Σε αντίθεση με τα άλλα μεγάλα θρησκευόμενα που υπάρχουν στη νήσο (Ελληνορθόδοξοι, Μαρωνίτες, Λατίνοι Καθολικοί και Αγγλικοί), οι Αρμενορθόδοξοι δεν έχουν τελέσει μέχρι σήμερα οποιαδήποτε λειτουργία στην κατεχόμενη από τα τουρκικά στρατεύματα περιοχή της Κύπρου. Μόνη «εξαίρεση» ήταν η προσευχή που έγινε το Μάιο του 2007, 2009, 2010 και 2011, στις επισκέψεις-προσκυνήματα στο σκλαβωμένο από το 1974 Αρμενομονάστηρο, που διοργανώθηκαν με πρωτοβουλία του Εκπροσώπου Βαρτκές Μαχτεσιάν. Το μοναστήρι είναι αφιερωμένο στον Άγιο Μακάριο τον Ερημίτη, που κατά την παράδοση ασκήτευε στην περιοχή, και βρίσκεται στο δάσος της Πλατανιώτισσας, κοντά στη Χαλεύκα. Ιδρύθηκε περί το έτος 1000 από Κόπτες και πριν από το 1425 πέρασε στα χέρια των Αρμενίων. Μέχρι τις αρχές του 20^{ου} αιώνα εκεί φυλάσσονταν υπέροχα αρμενικά χειρόγραφα και ανεκτίμητης αξίας εκκλησιαστικά σκεύη.

Επί Τουρκοκρατίας ήταν γνωστό ως το «Κυανούν Μοναστήρι» και υπήρξε για αιώνες δημοφιλές προσκύνημα, σταθμός για περιηγητές και χώρος ανάπαυσης για Καθολικούς και άλλους Αρμένιους κληρικούς, όπως ο Αββάς Μεχτιάρ, που μόνασε εκεί το 1695. Σε παραπλήσιο λόφο βρίσκεται τσιμεντένιος οβελίσκος εις μνήμην της 200ης επετείου της ίδρυσης της αδελφότητας των Μεχτιαριστών⁹, ενώ στην πλατεία του μοναστηριού βρίσκεται πέτρινος οβελίσκος εις μνήμην της επίσκεψης του Καθολικού (Πατριάρχη) Σαχάκ Β' (1933). Οι τεράστιες εκτάσεις του (σχεδόν 8.500 σκάλες, που εκτείνονται μέχρι την παραλία) περιλαμβάνουν 30.000 ελιές και χαρουπιές, η εκμετάλλευσή των οποίων υπήρξε το κυριότερο εισόδημα της Μητρόπολης μέχρι το 1974.

Στην περιτειχισμένη πόλη της Αμμοχώστου βρίσκεται η μικρή γραφική μεσαιωνική εκκλησία της Παναγίας του Καντοβώρ (1346), την οποία έκαψαν Τουρκοκύπριοι εξτρεμιστές

το 1957 και την κατέλαβαν το 1964· μέχρι το 2005 ήταν απροσπέλαστη, καθώς βρισκόταν σε «στρατιωτική ζώνη». Στα Βαρώσια λειτουργούσε αρμενικό σχολείο σε ενοικιαζόμενη οικία από το 1927, ενώ υπήρχε επίσης παράρτημα του AGBU (1949).

Οι μεγαλύτερες, όμως, απώλειες της αρμενοκυπριακής κοινότητας εντοπίζονται στην κατεχόμενη σήμερα Λευκωσία. Όπως προαναφέραμε, εκεί βρισκόταν ο Αρμενομαχαλλάς, στον οποίο - μαζί με τη Νεάπολη, την Κωνσταντία και το Κιοσκλού Τσιφτλίκ - κατοικούσε η πλειοψηφία των Αρμενοκυπρίων. Στον Αρμενομαχαλλά βρισκόταν τα ιδιόκτητα οικήματα της Αρμενικής Λέσχης (1902), του AGBU (1958) και της ΑΥΜΑ (1961), η Αρμενική Ευαγγελική εκκλησία (1946), καθώς και το αρμενικό σύμπλεγμα: η γοτθική εκκλησία της Παναγίας (1308), το κτίριο της Μητρόπολης (1783-1789), το Δημοτικό Σχολείο Μελικιάν-Ουζουνιάν (1921 και 1938, αντίστοιχα), το ιστορικό Μνημείο της Αρμενικής Γενοκτονίας (1932) και η προδημοτική (1950). Με την κατάληψη της αρχαίας τους συνοικίας, οι Λευκωσιότες Αρμενοκύπριοι βρέθηκαν ξαφνικά από μια συμπαγώς αρμενική και αρμενόφωνη περιοχή να είναι διάσπαρτοι σε διάφορες άλλες περιοχές, με αποτέλεσμα μια εκβάθρων μεταβολή της ίδιας της παροικίας της Λευκωσίας. ■

Ευχαριστίες στον Εκπρόσωπο, τη Μητρόπολη και τα μέλη της κοινότητας.

Βιβλιογραφία:

- **Αμιλιανίδης Κ., Αχιλλέας:** *Το καθεστώς της Αρμενικής Εκκλησίας της Κύπρου* (Λευκωσία, 2006).
- **Αρμενική Μητρόπολη Κύπρου:** *Η Αρμενική Εκκλησία στην Κύπρο* (Λευκωσία, 2003).
- **Eramian, Joy:** *The Agha's Children* (Nicosia: 2006).
- **Keshishian, Kevork K.:** «The Armenian community of Cyprus», *Cyprus Today* Jan-April 2002.
- **Matossian, John:** *My Father's House* (Nicosia: 2005) και *Silent Partners* (Nicosia: 2009)
- **Pattie, Susan Paul:** *Faith in History* (Washington: 1997).
- **Tourian, Karnig M.:** *My memoirs* (Nicosia: 1999).
- **Varnava Andrekos, Coureas Nicholas, Elia Marina:** *The minorities of Cyprus* (Newcastle: 2009).
- **Χατζηλύρας, Αλέξανδρος-Μιχαήλ:** *Οι Αρμένιοι της Κύπρου* (Λάρνακα: 2009) και «Η αρμενοκυπριακή κοινότητα», *Ιστορία της Κυπριακής Δημοκρατίας, τόμος 3* (2011).

⁹ Ο Αββάς Μεχτιάρ ίδρυσε το Τάγμα των Αρμενοκαθολικών Μεχτιαριστών το 1701 στην Κωνσταντινούπολη, ωστόσο από το 1717 είναι εγκατεστημένοι στο νησί του Αγίου Λαζάρου στη

Βενετία. Το αρχικό μνημείο ανήγειραν το 1901 μαθητές του Εθνικού Εκπαιδευτηρίου-Ορφανοτροφείου του Παγκουράν· το 1931 αντικαταστάθηκε από μεγαλύτερο.